

G.H. BICHIR, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*. Edit. Academiei R. S. România, București, 1984, 176 p., 61 p.

Lucrarea lui Gh. Bichir, intitulată, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, apărută în Editura Academiei R.S. România, în 1984, în al XLIII-lea volum al seriei „Biblioteca de arheologie”, a făcut parte din rindul temelor prioritare ale planului de cercetare al Institutului de arheologie și se înscrie printre cele mai valoroase contribuții privind continuitatea dacică. Cunoscut prin preocupările speciale pentru cercetarea istoriei și culturii „dacilor liberi”, Gh. Bichir și-a concentrat activitatea, în anii din urmă, în direcția studierii antichităților și istoriei dacilor din Muntenia în epoca romană. Prin cercetări susținute el a reușit să studieze toate datele arheologice și istorice referitoare la dacii din Muntenia și să ne ofere astfel o imagine reală asupra vieții economice și social-politice a acestora.

Lucrarea cuprinde zece capitole, care tratează diferitele aspecte puse de o astfel de cercetare amplă și exhaustivă și de un bogat și variat material în mare parte inedit. După un cuvânt înainte și după un succint istoric al cercetărilor, autorul trece la prezentarea așezărilor și necropolelor dacice din Muntenia cunoscute până în prezent. În ceea ce privește așezările, se scoate în evidență faptul că ele sînt în totalitatea lor nefortificate și cuprind atît locuințe de suprafață cit și bordeie, acestea din urmă fiind predominante. Sînt înfățișate apoi, în cadrul aceluiași capitol al așezărilor, tipurile de vetre de foc și cuptoarele de bucătărie construite din lut și pietre de riu sau săpate în peretele bordeiului. La acestea se adaugă gropile de provizii de formă cilindrică sau de butelie și mai rar tronconice. Cîteva din acestea aveau pereți arși sau lutiți, practică cunoscută în lumea veche dacică.

Necropolele, cu inventarul lor, constituie un interesant material de studiu și de cunoaștere a dacilor dintre Dunăre și Carpați în sec. II—IV e. n. De la început frapază constatarea că populația dacică din această regiune a folosit numai ritul incinerăției și o serie de variante rituale, tipice lumii dacice în general, atît celei din epoca preromană, cit și celei din epoca de după cucerire. Din rindul acestora se reține, ca fapt important, observația că printre mormintele descoperite se află și unele cu ceramică arsă ritual, obicei pus anterior numai pe seama taifalilor. Autorul reconsideră în acest sens unele descoperiri și interpretări mai vechi. Deosebit de interesante și sugestive ni se par analogiile pe care le face autorul cu situațiile similare din celelalte necropole ale dacilor din epoca romană, ca și ale celor din perioada mai veche, reușind astfel să scoată în evidență menținerea caracterului unitar și de continuitate al culturii materiale și spirituale a tuturor geto-dacilor din epoca romană.

Capitolul al IV-lea este dedicat ocupațiilor dacilor din Muntenia, respectiv agricultura, pășoritul, meșteșugurile și alte indeletniciri. În legătură cu agricultura sînt puse cele cîteva unelte de fier, printre care seceri, un brăzdar și un cuțit de plug și o săpăligă, precum și rîșnițele de piatră de tip roman și primitiv, cărora li se adaugă semințele carbonizate de grâu, mei și cînepă. Importante ni se par datele pe care le oferă autorul în ceea ce privește metalurgia fierului și a bronzului la dacii din Muntenia. Chiar dacă nu s-a descoperit nici un atelier pînă în prezent, se cunosc urme masive de zgură de fier și deșeuri de tablă de bronz și un tipar de turnat

oglinzi. La acestea se adaugă prelucrarea lemnului, olăritul, torsul, țesutul etc.

În capitolele V—VII sînt prezentate, pe categorii, în ordinea frecvenței și a importanței, descoperirile din așezări și necropole. Locul de frunte îl ocupă, după cum era și firesc, ceramica în cadrul căreia o însemnată pondere revine unor tipuri vechi dacice cum sînt: ceașca, vasul borcan ornamental cu bria alveolar și buloni, străchini, cănițe, strecurători etc. Ceramica romană de import nu depășește, după calculele autorului, procentul de 10—15 % din totalul descoperirilor. Desigur, nu poate scăpa atenției importanța fragmentelor ceramice cu inscripții latine descoperite la Mălășaru și Socetu.

În rindul celorlalte categorii de descoperiri sînt înfățișate pe rînd: vasele de sticlă și de metal, cuțite, chei, acc. obiecte de podoabă, în rindul cărora un loc însemnat îl dețin fibulele de diferite tipuri, oglinzi cu tamga, piepteni, mărgel, pandantive, brățări, cereci, după care vin piesele de harnașament, instrumente de medicină și cosmetică, arme etc. Capitolul rezervat descoperirilor monetare cuprinde un număr însemnat de lezature și mai ales descoperiri izolate. Acestea din urmă sînt inserate într-un catalog alcătuit în ordinea alfabetică a localităților, ceea ce ușurează urmărirea și clasificarea monedelor cunoscute la dacii din Muntenia și lasă posibilitatea unor studii de specialitate de un mare interes istoric și numismatic. Oricum, descoperirile monetare, ca și multe din obiectele apărute în așezări și necropole și prezentate de autor, dau adevărate dimensiuni ale raporturilor strînse care au existat între dacii din Muntenia și lumea romană în sec. II—IV e. n.

Manifestărilor de ordin magico-religios li s-a consacrat cel de-al VIII-lea capitol al lucrării. În introducerea capitolului se tratează despre cultul soarelui. Descoperirile de pînă acum permit să se vorbească la dacii din Muntenia epocii romane despre cultul soarelui (oglinzi cu tamga, incinerăție) și de un cult al vetrei, precum și de unele practici magice.

Cronologia culturii Militari—Chilia este tratată destul de pe larg în capitolul al IX-lea, unde sînt analizate toate descoperirile, monede, fibule, ceramică etc., pe așezări sau complexe, susceptibile de a fi folosite ca elemente de datare. Se ajunge la o concluzie că, pe ansamblu, vestigiile acestei culturi se încadrează în perioada de timp cuprinsă între începutul sec. II și primele decenii ale sec. IV e. n. După opinia autorului unele așezări și-au încetat existența la sfîrșitul sec. III, cele situate în centrul și vestul Munteniei dăinuind pînă la începutul sec. IV, distrugerea și a unora și a altora fiind pusă pe seama neamurilor germane.

Lucrarea se încheie cu un consistent și deosebit de valoros capitol (al X-lea) în care sînt înfățișate concluziile. Mai întîi, autorul reușește să demonstreze că Muntenia n-a fost golită niciodată de populație, în ciuda celor două transferări la sud de Dunăre, puse pe seamă lui Aelius Galus și lui Plautius Silvanus Aelianus. În același timp este respinsă teoria lui A. Alföldi referitoare la pătrunderea roxolanilor în această regiune încă din sec. I. Descoperirile arheologice arată limpede că majoritatea sarmaților pătrund la sud de Carpați abia către sfîrșitul sec. II e. n. Astfel se subliniază faptul că dacii au continuat să constituie și după cele două strămutări

etnicul de bază din Muntenia. Ei au avut o cultură proprie, strins înrudită cu cea a carpilor și foarte bogată în tradiții vechi geto-dacice. Aflată permanent în contact cu imperiul, populația dacică din această regiune ajunge să se romanizeze ca și dacii din cele două provincii dacice.

Reluarea, în prezent, în cadrul concluziilor, a principalelor probleme ale lucrării era ca și firească. Se vorbește astfel despre locuințe, ocupații, meșteșuguri, diferitele categorii de descoperiri etc. O bună parte din acestea vin să sublinieze o dată în plus ideea de continuitate dacică, strălucit documentată în ceramică, rit și ritualuri, credințe religioase etc. De asemenea, pe baza aceluiași material documentar se subliniază caracterul unitar al întregii civilizații dacice din această perioadă, unitate în care se încadrează și cultura dacică din cele două provincii.

Lucrarea este dublată de o bogată și variată ilustrație, ce Peprinde principalele descoperiri făcute în așezări și necropole, urin acest numeros material grafic ui se oferă o imagine

directă și completă, multă vreme total necunoscută, a civilizației dacilor din Muntenia în epoca romană, a forței lor etnice și economice.

Prin prezenta lucrare, Gh. Bichir aduce o nouă și deosebit de importantă contribuție la continuitatea dacică și la simbioza daco-romană. Se redă astfel istoriei formării poporului român un nou capitol, cunoscut în ultima vreme doar pe baza unor studii parțiale sau a unor rapoarte de săpături. Se pune capăt totodată unor teze greșite ce-și făcuseră loc în perioada antebelică, cu privire la absența populației dace din această zonă și înlocuirea ei cu aceea a sarmaților și mai apoi a goșilor. În lumina datelor oferite de această lucrare, dacii se înfățișează și aici ca o populație numeroasă cu o cultură proprie, impunându-se și în această vreme ca etnic de bază.

Constantin Preda

IOAN GLODARIU, *Arhitectura dacilor — civilă și militară* (sec. II î.e.n. — I e.n.), Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, 200 p. (36 figuri în afara textului).

Pină nu demult arhitectura geto-dacilor rămăsese, dacă nu insuficient cunoscută, în orice caz sărac schițată, fără a se fi acordat atenția cuvenită nici observării strict arheologice și nici aceleia orientate spre organizarea imaginii complexe, coerente, arhitecturale, pe baza datelor oferite de teren.

Sintem acum în posesia a doua lucrări, apărute la scurtă vreme una după cealaltă, referitoare la acest important subiect*.

Lucrarea binocunoscutului arheolog clujean Ioan Glodariu poartă titlul *Arhitectura dacilor — civilă și militară* (sec. II î.e.n. — I e.n.). Într-un concis cuvânt introductiv, autorul își exprimă intenția de a studia într-o viziune larg cuprinzătoare arhitectura dacilor, intenție care, chiar dacă nu se va finaliza decât în foarte mică măsură, este oricum laudabilă. Trebuie spus însă că I. G. atribuie în mod nepotrivit termenului de arhitectură accepțiunea de izvor arheologic al istoriei unor civilizații dispărute. Se precizează că „lucrarea vizează construcțiile civile și militare, fără a include monumentele religioase (locuri de cult, sanctuare etc.), pentru că acestea din urmă sînt mai potrivit de tratat împreună și în fireasca lor corelare cu religia dacilor. Unele referiri la arhitectura sacră sînt făcute doar în treacăt și numai în raport cu originea concepției arhitectonice a anumitor monumente cu destinație religioasă, care este de căutat în construcțiile laice” (p.5).

Creдем că I. G. avea tot dreptul de a se ocupa numai de arhitectura civilă și militară, aceasta fiindu-i mai accesibilă, și subscriem întru totul ideii legăturii între religie și arhitectura religioasă... numai că în cazul geto-dacilor izvoarele literare de care dispunem sînt cu totul insuficiente. Dar motivația oferită de autor pentru excluderea arhitecturii religioase dintr-o lucrare privind *arhitectura* dacilor este inacceptabilă în sine. Sintem atunci în drept să ne întrebăm care ar fi fost soarta cunoștințelor noastre actuale despre istoria și evoluția arhitecturii, chiar privită ca „izvor direct (arheologic) al istoriei unor civilizații dispărute”, dacă de la Vitruviu încoace (și încă dinaintea lui), cei care au cercetat și au scris

despre arhitecturile istorice ar fi eliminat din preocupării lor edificiile de cult folosind aceeași motivație.

Lucrarea tratează așadar exclusiv arhitectura civilă și militară dacică, între secolele II î.e.n. — I.e.n. Mai potrivit credem ar fi fost precizarea „sfîrșitul sec. II î.e.n. — I e.n.”, deoarece foarte puține din monumentele citate de autor pot fi datate cu certitudine în sec. II î.e.n. (bordeiele de la Cățelu Nou).

Sintem preveniți totodată că autorul a făcut abstracție de reprezentările de pe Columna lui Traian, „din pricina impreciziei și chiar a anacronismului reprezentărilor de construcții dacice” (p. 8), invocindu-se argumentația lui H. Daicoviciu din „*Dacia de la Burebista la cucerirea romană*” (n. 12). Dar H. D. admite veridicitatea anumitor reprezentări (*op. cit.*, p. 299) — confirmată de cercetările arheologice (turnuri de veche pe stilpi, palisade, turnuri de apărare, construcții de plan circular) — rezervele fiind formulate (în viziunea constructivă a lui H. D.) mai mult cu privire la reprezentarea zidurilor de incintă și la absența sanctuarelor — de unde ideea sa că cei care au construit Columna au reprezentat construcțiile dacice pe baza unor surse indirecte.

Dar I. G. subliniază încă o dată lipsa de valoare documentară a Columnei traianee (p. 10), în contextul locuințelor și altor construcții dacice inclusiv „ansambluri arhitecturale”, „toe mai din pricina neconcordanței flagrante dintre reprezentările de astfel de clădiri — de altminteri rare — și constatările de ordin arheologic”. O atît de insistentă infirmare a valorii de document a Columnei în privința construcțiilor dacice ar fi cerut, în orice caz, cîteva exemplificări care să preceadă o concluzie de tipul: „Este în afara oricăror îndoieli că sculptorilor reliefulor columnei le erau familiare construcțiile de la Roma și din orașele imperiului, nu acelea din de curînd cucerita și îndepărtata Dacie”¹.

Lucrarea este structurată pe trei mari capitole, primul tratînd „Construcțiile civile” (p. 9—48), al doilea „Așezările fortificate” (p. 49—74) și al treilea „Cetăți și fortificații independente” (p. 75—130). Ea mai cuprinde un scurt capitol de „Încheiere” (p. 131—136), lista abrevierilor (p. 137—138),

¹ Am fi interesați să cunoaștem în ce măsură ar putea demonstra I. G. cu ajutorul reprezentărilor de pe Columnă că arhitectura implicată reflectă corect, fără neconcordanțe flagrante, construcții din Roma.

* Recenzia lucrării arhitectului Dinu Antonescu, *Introducere în arhitectura dacilor*, Editura tehnică, București, 1984, va apare în SCIVA, 36, 1985, 4.